

Atatürk ve Gürcistan (1920-1922)

Atatürk And Georgia (1920-1922)

Derya ÇİNİ ŞİMŞEK^a

ÖZET	ABSTRACT
<p>Bolşevik ihtilali sırasında Rusya haritasında önemli değişiklikler olmuş, çoğu bölgede coğrafi parçalanmalar yaşanmış, bu kısımlardan birisi de Gürcistan Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmesi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti yıkılma sürecine girmiş, Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde yürütülen Millî Mücadele Hareketi ile ülke Misak-ı Milli bir birleşim içinde pekiştirilmiştir. Ankara Hükümeti ile 1918'de bağımsızlığını kazanmış olan Gürcistan Hükümeti arasındaki ilişkiler, Gürcistan'ın 1921 yılının Şubat ayında Sovyet Rusya tarafından işgal edilmesinden önceki dönemde yaşandı. Bu dönemde Türkiye, Kafkasya'da yaşanan gelişmeleri takip edebilmek ve Sovyetlerle olan ilişkilerinde daha net stratejiler belirlemek amacıyla Gürcistan'ın tarafsızlığını sağlamaya çalışmış, karşılıklı elçiler atamıştır. Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadele döneminde Gürcü yöneticileri ile zor günlerde daima dayanışma içerisinde bağımsız bir Gürcistan'ı desteklerken, tek müttefiki olan Rusları da küstürmek istememiş, Sovyet Rusya ile Gürcistan arasında bir denge kurmanın gerekliliğine inanmıştır. Bu incelemede; Gürcistan'ın Sovyet işgaline yakın olan 1920 sonlarından başlayarak Kars Antlaşması'na giden süreçte Ankara Hükümeti ile Gürcistan Hükümeti arasında kurulan ilişkiler temel alındı. Çalışmanın ana kaynağını anı, hatıra ve yayınlardan ulaşılan bilgileri destekleyen çok sayıda arşiv belgesi oluşturdu.</p>	<p>During the Bolshevik revolution, there were significant changes in the map of Russia, geographical fragmentation occurred in most regions, one of these parts was the declaration of independence of the Georgian State. After the First World War, the Ottoman Empire entered the process of collapse, and the country was consolidated in a national Pact with the National Struggle Movement led by Mustafa Kemal Pasha in Anatolia. The relations between the Ankara Government and the Georgian Government, which gained its independence in 1918, took place in the period before Georgia was occupied by Soviet Russia in February 1921. In this period, Turkey tried to ensure the neutrality of Georgia and appointed mutual ambassadors in order to follow the developments in the Caucasus and to determine clearer strategies in its relations with the Soviets. While Mustafa Kemal Pasha always supported an independent Georgia in solidarity with the Georgian administrators in difficult times during the National Struggle, he did not want to offend his only ally, the Russians, and believed in the necessity of establishing a balance between Soviet Russia and Georgia. In this review; Starting from the end of 1920, which was close to the Soviet occupation of Georgia, in the process leading to the Treaty of Kars, the relations established between the Ankara Government and the Georgian Government were based. Numerous archival documents supporting the information obtained from memoirs, memoirs and publications constituted the main source of the study.</p>
<p>Anahtar Kelimeler Türkiye, Atatürk, Gürcistan, Ankara Hükümeti, Millî Mücadele.</p>	<p>Keywords Turkey, Georgia, Atatürk, Ankara Government, National Struggle.</p>

^a Doç. Dr. Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü. Email: dsimsek@baskent.edu.tr
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

1. Giriş

Bağımsız Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan devletlerinin bulunduğu Güney Kafkasya (Transkafkasya) ile Kuzey Kafkasya'dan oluşan Kafkasya bölgesi Jeopolitik ve stratejik önemi gereği Türkiye ve Rusya gibi iki büyük devletin, yüzyıllar boyu sık sık karşılaştıkları alan oldu. Transkafkasya (Kantarci, 2006, s. 26-29) bölgesinde yer alan Gürcistan, jeopolitik olarak Kafkasya'nın en merkezi konumunda bulunması ve Anadolu'nun giriş çıkış yolları üzerindeki stratejik pozisyonundan dolayı Türkiye için Kafkasya'nın en önemli ülkelerinden birisiydi. Özellikle Türkiye'nin kuzey doğu bölgesinde yer alan ülkenin geçiş güzergâhında bulunması, önemini daha da arttırmaktaydı (Bala, 1993, s. 837). Kartvelien adıyla bilinen Gürcülerin, Sakartvelo (Gürcistan) denilen bölgede hüküm sürdükleri tahmin edilmekte Türk-Gürcü ilişkilerinin de Kimmer akınlarıyla başladığı bilinmektedir (Dilaçar, 1970, s. 206; Berdzenişvili, Simon, 2000, s. 31). Türk-Gürcü ilişkileri, bugünkü Gürcistan'ı oluşturan topraklarda; İskit, Kıpçak ve Hazarların yerleşmesinden, Doğu Anadolu bölgesinde tesis edilen Türk hâkimiyetlerine kadar devam etmekteydi. XI. yüzyıl başlarına gelindiğinde Gürcüler bir taraftan müstakil bir devlet meydana getirme gayreti içerisindeyken diğer taraftan Anadolu kapılarına dayanan Türkmenlerle mücadele etmek zorunda kalmaktaydı (Tellioğlu, 2009, s. XI).

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Rusya ile Kafkas Cephesi'nde mücadele etmiş, savaşın bitiminde Anadolu'da ortaya çıkan kurtuluş mücadelesi ve Rusya'da başlayan Bolşevik İhtilali ile iki ülke arasındaki ilişkiler farklı bir boyut kazanmıştır (Kurat, 1990, s. 457-460). Bolşevik ihtilali sırasında Rusya haritasında önemli değişiklikler olmuş, bu topraklarda yeni devletler kurulmuş, bu devletlerden birisi de Gürcistan Devleti'nin bağımsızlığını ilan etmesi olmuştur (Öztoprak, 2003, s. 136). Rusya'da bu gelişmeler yaşanırken, Anadolu'da da savaş sonunda Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde başlayan Millî Mücadele Hareketi, Ankara Hükümeti'nin çatısı altında, Misak-ı Milli birleşim içinde pekiştiriliyordu (Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk, 2003, s. 3). Gürcistan Devleti ile TBMM Hükümeti arasındaki ilişkiler de Gürcistan'ın, Sovyet Rusya tarafından işgali öncesi; 1920 ve 1921 tarihleri arasında yaşanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, bu dönemde bağımsız ve güçlü bir Gürcistan'ın mevcudiyetini Türkiye'nin çıkarları için uygun görüyordu. O, henüz Birinci Dünya Savaşı sırasında Elviye-i Selâse (Kars, Ardahan, Batum) mevzusu ile alakadardı ve milli mücadele döneminde gerçekleşen Doğu harekâtı sırasında da Gürcü Hükümeti'nin bitaraf kalmasını sağlamak ve iki ülke arasında iyi ilişkiler kurmak için çok emek sarf etti (Kocatürk, 1983, s. 210).

Mustafa Kemal Paşa ayrıca Kafkasya'da meydana gelen değişimleri takip etmek, Gürcistan ile ilişkilerini geliştirmek ve Bolşeviklerle ilişkilerde daha net taktikler saptamak amacıyla da Tiflis'te bir temsilcilik açma girişiminde bulundu. Bu yolla Gürcistan'ın tarafsızlığı da sağlayacaktı ve bunun akabinde Gürcistan Hükümeti de Simon Mdivani'yi elçi olarak Türkiye'ye atadı (Guniava, 2007, s. 133-134). Gürcü elçisi Mustafa Kemal Paşa tarafından 8 Şubat 1921 tarihinde güven mektubunu sunması amacıyla kabul edildi (Hâkimiyet-i Milliye, 9 Şubat 1921). Güven mektubunu sunmasının ardından yapılan görüşmede Mustafa Kemal Paşa, Gürcü elçisine; Gürcistan ile var olan sınır komşuluğunun önemini vurgulamış, iki ülkenin samimiyet ve dayanışmasının zorunluluğunu dile getirmiştir. Sözlerine, Gürcistan'ın bağımsızlığını kazanmasında dolayı duyduğu memnuniyetini ve bu durumun Türkiye'yi hoşnut ettiğini dile getirerek devam etmiştir. Devamında, Gürcistan ile Ankara Hükümeti'nin arasındaki bağın sadece ilgi olmadığını aynı zamanda müşterek hedeflerin olduğunu, milli mücadele sırasında Batı ile mücadele edildiğinden dolayı siyaseten kuvvetli bir Doğu ve Kafkasya'ya gerek olduğunu, bu bölgede de nüfuzlu ulusun Gürcistan olduğunu vurgulamıştır (Şalikasvili, 1991, s. 55-57).

Gürcistan kamuoyu ve basını Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Millî Mücadele hareketini başından itibaren takdirle karşılamıştır ve Gürcistan'ın, Sovyet Rusya tarafından işgal edilmesine kadar geçen sürede Türk-Gürcü ilişkilerini samimiyetle desteklenmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya'nın işgali sırasında da Gürcü yöneticileriyle daima iş birliği içerisinde bulunmuştur. 1920 yılının sonları ile 1921 yılının ilk aylarına kadar iki hükümet arasında kurulan iyi ilişkiler Gürcü basınında sık sık yer almıştır. Bunlardan, Tiflis'te yayınlanan Sakartvelo Gazetesi'nin 24 Kasım 1920 tarihli yayınında; Ankara Hükümeti ve Mustafa Kemal Paşa'nın Gürcistan'a verdiği güvencelere canı gönülden inandıklarını ifade etmiştir. Haberin devamında, Gürcistan'a uzattığı dostluk elinin muhakkak karşılığı olacağını ve Paşa'nın ülkenin genelinde her geçen gün ehemmiyetinin arttığını belirtmiştir (Kavrelişvili, 2010, s. 94). Gürcistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgaline kadar ki dönemde Paşa, bağımsız bir Gürcistan'ı desteklerken, müttefiki olan Ruslarla olan ilişkilerinin bozulmamasına özen göstermiş, Bolşevikler ile Gürcistan arasında bir denge kurmanın gerekliliğine inanmıştır.

2. Osmanlı Döneminde Türkiye-Gürcistan İlişkileri

Osmanlı Devleti döneminde Vilayet-i Gürcistan olarak adlandırılan bölge ile ilişkiler ise XV. yüzyılda başlamıştır (Gül, 2009, s. 84). İstanbul'un fethedilmesinin ardından 1461 tarihinde Pontus Rum Devleti egemenlik altına alınmış ve ardından Gürcistan'ın topraklarına seferler düzenlenerek, 1479 tarihinde Batum ele geçirilmiştir (Alsirt, 2009, s. 15). Osmanlı hâkimiyeti Karadeniz kıyılarının ötesinde Batı Gürcistan'ın içlerine kadar ulaşmıştır. Geriye kalan Kartli ve Kahet Krallıklarının bulunduğu Doğu Gürcistan coğrafyası da 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferi sonunda Osmanlı topraklarına katılmıştır (Alsirt, 2009, s.15). Kanuni Sultan Süleyman döneminde Gürcistan topraklarında; 1551 yılında Ardanuç Sancağı, 1553 yılında Livane Sancağı, 1553 yılında Şavşat Sancağı, 1553 yılında İmerkhev Sancağı, 1561 yılında Acara Sancağı, 1565 yılında Batum Sancağı, 1574 yılında Tavuskar Sancağı ve 1576 yılında Macahel Sancağı adında yeni sancaklar oluşturulmuştur (Uzunçarşılı, 1964, s. 360).

1694-1732 yılları arasındaki kayıtlardan, bölgedeki Osmanlı egemenlik alanları içinde Ahıska, Ahılkelek, Acara, Çıldır, Oltu, Poshov, Ardahan, Macahel, İmerkhev, Şavşat, Ardanuç, Livane, Aspinza, Peterek, Mamervan, Cacarak, Hertis ve Kala gibi sancakların bulunduğu görülmektedir. Bu bölgelerdeki dirlik sayısı ise sekiz yüz seksen ikidir. Bu bölgeler, Osmanlı egemenliği altında Müslümanlığı kabul etmiş olan çoğu yerel Gürcü beyler tarafından yönetilmiştir. Bu beylere yurtluk ve ocaklık haslar verilmiştir (Gül, 2009, s. 86-89). XVII. yüzyıldan itibaren Gürcistan toprakları, Osmanlı ve İran arasında zaman zaman el değiştirmiştir. Rusya'nın, Kafkasya'da XVIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan genişleme siyaseti XIX. yüzyılın ilk dönemlerine kadar sürmüştür. Çarlık, 1801 tarihinde Gürcistan'ı ele geçirip, Türkiye ile sınır komşusu olmuştur. Çarlık, 1828-1829 yılları arasında Osmanlı Devleti ile yaptığı savaşa kadar bu topraklarda hüküm sürmeye devam etmiş, savaş sonunda imzalanan Edirne Antlaşması'na göre; Batum'dan Anapa'ya, Ahıska'dan Karadeniz'in batısına kadar olan topraklardaki hâkimiyetini Osmanlıya kabul ettirmiştir (Alsirt, 2009, s. 15). Daha sonra iki ülke arasında gerçekleşen 93 Harbi (1877-78 Savaşı) sonucunda Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir başarı kazanmış ve 3 Mart 1878 tarihinde imzalanan Ayastefanos Antlaşması gereği; Elviye-i Selâse ve Doğu Bayezid'a da hâkim olmuştur (Gül, 2009, s.91).

XX. yüzyıla gelindiğinde Trablusgarp Savaşı ile Kuzey Afrika'da kalan son toprak parçasını, Balkan Savaşlarında da Adriyatik'ten Karadeniz'e kadar geniş bir alanı kaybeden Osmanlı Devleti, bu kayıplardan kısa bir süre sonra da İttifak Devletleri; Avusturya-Macaristan ve Almanyanın yanında I.

Dünya Savaşı'na girdi. Savaş devam ederken Osmanlı Devleti'nin Kafkas Cephesinde çarpıştığı Çarlık Rusya'sında da önemli bir gelişme yaşandı (Armaoğlu, 1993, s. 99-122). Bolşeviklerin, Çarlığa karşı 24 Ekim 1917 tarihinde gerçekleştirdiği ihtilal 25 Ekim tarihinde sona erdi ve ülke, Bolşeviklerin yönetimine geçti. Hemen ardından Rusya Geçici Hükümeti'ne bağlı özerk komite Maverayı Kafkas Komitesi (OZAKOM) teşkil edildi. Gürcülerin oran olarak etkin güç olduğu OZAKOM'un ilk aldığı kararlardan birisi; Şubat Devriminin önderlerinden, geçici hükümetinin başbakanı Kerenskiy'e ve yönetime bağlılık oldu (Kurat, 1990, s. 457-459).

İlerleyen dönemlerde Kafkasya'da ortaya çıkan huzursuzluklar ve toplumda yaşanan hoşnutsuzluk sonucunda Maverayı Kafkas Komitesi dağıldı yerine Transkafkasya Komiserliği (Zakafkasya) kuruldu (Sürmeli, 2001, s. 7-9). Kafkasya'da bu gelişmeler yaşanırken Bolşevikler, 18 Aralık 1917 tarihinde Erzincan Mütarekesi'ni imzalayarak barış yolunda ilk adımı attı ve 3 Mart 1918 tarihinde mütareke yaptığı devletlerle Brest -Litovsk Antlaşması imzalayarak I. Dünya Savaşı'ndan çekildi (Yavuz, 1995, s. 406). Osmanlı Devleti, Brest-Litovsk Barış Antlaşması'nın imzalanmasının ardından Kars, Ardahan ve Batum'un geleceği konusunu görüşmek üzere Ermeni, Azeri, Gürcü delegeleri ile Mart 1918 tarihinde Trabzon Konferansı'nda bir araya geldi. Konferans, ortak bir karar alınamadan sona erdi (Sürmeli, 2001, s. 70). Ardından 11 Mayıs- 4 Haziran 1918 tarihleri arasında Osmanlı Devleti'nin delegeleri ile Transkafkasya Cumhuriyeti delegeleri arasında Batum Konferansı gerçekleşti. Konferans sürerken önemli bir tarihi olay yaşandı (Sarı, 2010, s. 168-171). Bu önemli olay Tiflis'te dağılan Maverayı Kafkas Komitesi yerine kurulan Transkafkasya Komiserliği Seym'inin 26 Mayıs 1918 tarihinde yaptığı toplantıda kendisini feshetmesiydi. Ermeniler ve Gürcüler, Seym'in kendisini feshettiği gün, Azerbaycan ise 28 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığını ilân etti (Öztoprak, 2003, s. 136).

3. Millî Mücadele Dönemi Gürcistan İlişkileri

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nı büyük kayıplarla tamamladı ve 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesini imzalayarak savaştan çekildi. 17 Kasım 1918 tarihinde Osmanlı ordusu Bakü'den çekilince Ermeni ve Rus güçlerinin desteğini alan İngiliz birlikleri şehri işgal ettiler. (Gürün, 1991, s. 36). Bakü'ye giren İngilizler daha da ileriye giderek Batum, Kars ve Ardahan'ın Osmanlılar tarafından terk edilmesini talep ettiler. Bu dönemde bu bölgelerde "Millî Şuralar" oluşmuştu. 13 Nisan 1919 tarihinde Kars'a giren İngilizler, Kars Millî Şurası delegelerini tutukladılar. Delegeler Malta Adasına sürgüne gönderilirken 19 Nisan 1919 tarihinde Ermeniler tüm şehri işgal ettiler (Gürün, 1991, s. 8). İngilizler bölgede ilerlemeye devam edip Eylül 1919 tarihine kadar Kafkasya'da hakimiyet kurduktan sonra Batum'u da kontrol altına alıp, bölgede sayısı fazla olmayan bir birlik bıraktılar (Sarı, 2017, s. 479-480).

Kafkasya'da bu gelişmeler yaşanırken Yunanlılar, 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'i işgal etmekte ve bu durum bütün yurttan büyük bir infiale sebep olmaktaydı. İşgalden bir gün sonra, 16 Mayıs tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Bandırma Vapuruna binerek Samsun'a hareket etti. Üç günlük zorlu bir yolculuğun ardından 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ayak bastı ve "Millî Mücadele Dönemi" başladı (Atatürk, 2005, s. 1; Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk, 2003, s. 3). Kurtuluş Savaşı sürerken 16 Mart 1918 tarihinde İstanbul'un işgal edilmesi sonrasında (Atatürk, 2005, s. 293-294) 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi açıldı. İngilizlerin Kafkasya'da oluşturduğu hakimiyet; Bolşevik yönetimi ile yeni kurulan TBMM Hükümeti'ni ortak payda da birleştirdi. Bu dönemde Bolşevikler hem kendi içlerinde yaşanan iç çatışmaları engellemek hem de dış müdahaleleri önlemek için Anadolu'da başlayan Millî Mücadeleyi destekledi ve bu yolda anlaşmalar yapmaya çalıştı. Buna karşılık TBMM Hükümeti 'de yardım alabileceği güçlü ülke olan

Sovyetlerin desteğini alarak, Batı Cephesi'nde İtilaf Devletleri tarafından desteklenen Yunanlılara karşı başarı şansı yakalayacaktı (Bıyıklıoğlu, 1958, s. 64). Bolşevikler ile ilişkiler bu boyutta iken Gürcistan ile ilişkiler de büyük önem taşımaktaydı.

3.1. Mustafa Kemal Paşa'nın Kafkasya Politikası ve Gürcistan

TBMM açılmadan çok daha evvel Mustafa Kemal Paşa, Kafkasya'da önceliği Elviye-i Selâse konusuna vermiş, gelişmeleri yakından takip etmiş, Meclisin açılmasından itibaren de Acara bölgesinde (Kuzey ve kuzeydoğuda Gürcistan, batıda Karadeniz, güneyde Türkiye'nin Artvin ve Ardahan illeriyle çevrili bölge) Türkiye'nin Artvin ve Ardahan illeriyle çevrili kurulmuş olan İslam Cemiyetine mensup Müslümanlara yardımda bulunmuştu (Sarı, 2017, s. 480). Millî mücadele sırasında gerçekleşen Doğu harekâtı sırasında özellikle Gürcü Hükümeti ile iyi ilişkiler kurmaya özen gösterdi (Kocatürk, 1983, s. 210). Paşa'nın bu teşebbüslerdeki hedefi; Türk- Ermeni savaşında Gürcistan'ın tarafsızlığının sağlanması, Batum'un tekrar ülke sınırlarına dahil edilmesi, sınır sorununun çözüme kavuşması, gelecekte Sovyet Rusya'nın Türk topraklarına sızmasını engellemek maksadıyla Gürcistan'ın iki devlet arasında tampon güç haline getirilmesi, müttefik ülkeler ile sulh sağlanma olasılığı doğduğunda oluşacak muhtemel Türk-Sovyet savaşında Gürcistan'ı dost devlet olarak tutulması şeklinde sıralanabilir (Sonyel, 2003, s. 60). Bu dönemde Gürcistan Hükümeti'nin de TBMM Hükümeti'nden beklentileri vardı. (Şimşek, 2019, s. 94; Vakıf, 27 Ocak 1921). Vakıf Gazetesi 27 Ocak tarihli yayınında Gürcistan Hükümeti'nin bu beklentisini; "Sovyet Rusya'ya karşı daha etkili bir şekilde savaşabilmek için Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan ve Dağıstan'ın da dâhil olduğu bir Kafkas Konfederasyonu'na Türkiye'nin de dâhil edilmesini sağlamaktı" şeklinde haberleştirdi (Vakıf, 27 Ocak 1921). Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi de 3 Şubat tarihli yayınında, Gürcülerin beklentilerinin sebebini; "Sovyet tehdidi" olarak gösterirken (Anadolu'da Yeni Gün, 3 Şubat 1921) diğer taraftan müttefik devletlerin Gürcü Hükümeti'nden; Türkiye- Sovyet Hükümeti ilişkilerini bozmak beklentisi olduğu ve bu yönde hükümetin yönlendirdiğinden bahsetmektedir (Anadolu'da Yeni Gün, 23 Şubat 1921). Gazete, Kafkasya'daki bu gelişmelerin Avrupa Devletleri tarafından endişe ile takip edildiğini belirtirken, onların bu gelişmeleri; "Asya'nın adım adım Avrupa'nın elinden çıkışı" olarak gördüğü şeklinde haberleştirmektedir (Anadolu'da Yeni Gün, 22 Aralık 1920).

15 Ağustos'a kadar Kafkasya'yı tahliye eden İngilizler, Batum'da sadece küçük bir garnizon bırakmışlardı. 28 Haziran 1920 tarihine gelindiğinde İngiltere adına Albay Stokes, Gürcü Hükümeti ile bir antlaşma imzaladı ve Gürcüler 7 Temmuz'da gerçekleştirilen resmî bir törenle Batum'u İngilizlerden devraldı (Sarı, 2010, s. 499). TBMM Hükümeti, Batum'un Gürcüler tarafından devralmasına karşı sert bir protesto yayınlasa da askerî müdahalede bulunmayı en azından ilk başlarda düşünmemekteydi. Hükümet için Ermenistan meselesinin çözüme kavuşturulması öncelikli konuydu ve Ermenilerle savaş sırasında Gürcistan'ın tarafsızlığının sağlanması önemliydi. Gürcistan'da bu tarihlerde önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. Ülke içinde sol teşkilatlanmaların sayısında yükseliş görülmeye başlamış, toplumda yönetime karşı ayaklanmalar baş göstermiştir (Anadolu'da Yeni Gün 23 Ağustos 1920). Bu sırada Azerbaycan'ı kendi topraklarına katan Sovyetler, Azerbaycan Sosyalist Sovyet Cumhuriyeti'nin teşekkül ettiğini 28 Nisan 1920 tarihinde duyurmuş, Ermenistan ve Gürcistan sınırlarına ulaşmıştır (Şimşek, 2019, s. 99).

3.2. Türkiye'nin Doğu Harekâtı

28 Mayıs 1918 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Ermeniler daha savaş devam ederken kendilerinin, İtilaf Devletleri yanında savaştığını iddia edip, Osmanlı Devleti'nin paylaşılma konusunun görüşüldüğü Paris Konferansı sırasında "Büyük Ermenistan" hayallerini konferans

gündemine taşındılar (Görgülü, 2014, s. 291). Bu arada Kars, Nahcivan ve Erivan'da bulunan Türklerin bölgeyi terk etmelerini zorlamak için taarruzlarda bulunup Türkleri katletmeye başladılar (Dayı, 2004, s. 258-259). Mondros Ateşkes Anlaşması'nın imzalanmasının ardından Türk askerlerinin bölgeden ayrılması ile Ermenilerin Türklere uyguladıkları mezalim olayları daha da arttı. (Görgülü, 2014, s. 291). Ardahan, Batum, Erzurum ve Kars'ta bulunan Müslümanlara saldırılarında büyük artış yaşandı. Ermeniler, Erzurum'un Oltu ilçesinde kimi köyleri ele geçirip, 20 Ağustos tarihinde bölgede bulunan Türk askerleri üzerine hücum etti. TBMM Hükümeti, Ermeni saldırılarını önlemek için hemen harekete geçti ve 20 Eylül 1920 tarihinde Kazım Karabekir Paşa'ya Ermeni harekâtını başlatma emrini verdi. Doğu harekâtı başladığında Elviye-i Selâse'nin büyük bir kısmı yani Batum, Artvin ve Ardahan'ın çoğunluğunu elinde tutan Gürcülere karşı herhangi bir harekâta girişilmeyecekti. Çünkü, harekât sırasında Gürcistan Devleti'nin nasıl bir davranış içerisinde olacağı çok mühimdi ve Ankara için tarafsız kalması hayati öneme sahipti. Bunu sağlamak için hemen Tiflis'le irtibata geçmek gerekliydi (Sürmeli, 2001, s. 564-582).

Bu sebeple harekât sırasında TBMM Hükümeti, cepheye gönderdiği yazıda Gürcülerin tarafsızlıklarını sağlamak için onların arazi taleplerinin bile karşılanabileceğini belirtmişti (BCA, 30.10.0.0/ 54.354.12. Ek.1). Ermenilere karşı 28 Eylül 1920 tarihinde Türk ordusunun harekâtı başlamış; Sarıkamış 29 Eylül, Merdenik 30 Eylül tarihinde düşmandan kurtarılmış ve 1 Ekim tarihinde Kazım Paşa Kars'ın düşmandan kurtarılma emrini vermiştir (Karabekir, 1995, s. 848-855). Ermeniler ile yapılan mücadele sonunda 30 Ekim tarihinde düşman işgalinden kurtarılan Kars'ın (İstikbâl, 31 Ekim 1920) müjdeli haberini Kazım Paşa, bir telgraf ile TBMM'ye bildirmiştir (TBMMZC, D.1, C.5, s. 244-245, 30 Ekim 1920). Kars'ın ele geçirilmesinden sonra Erivan'a doğru harekâtına devam eden Türk ordusunu durduramayacağını anlayan Ermeni Hükümeti anlaşma teklifinde bulundu ve Türk Hükümeti ile Ermeni Hükümeti arasında Gümrü Antlaşması 3 Aralık 1920 tarihinde imzalandı (Sarı, 2017, s. 481-482). Gümrü; Ankara Hükümeti'nin imzaladığı ilk siyasi anlaşma olurken, Erivan Hükümeti'nin imzaladığı son antlaşma oldu. Bu anlaşmadan çok kısa bir süre sonra Ermenistan, Bolşevikler tarafından işgal edildi. Ermenistan'ın işgalinden sonra Sovyet Rusya için Trankafasya'da işgal edilmemiş tek ülke kalmıştı, Gürcistan (Sürmeli, 2001, s. 596-597).

3.3. Ankara ve Tiflis'te Açılan Temsilcilikler

Mustafa Kemal Paşa, Türk-Gürcü ilişkilerini daha ileri boyutlara taşıyıp, bölgede meydana gelen olayları izlemek ve açık politikalar belirleme hedefiyle Tiflis'te bir temsilcilik açma teşebbüsünde bulundu ve Tiflis elçiliğine Kazım (Dirik) Bey'i atayarak Gürcistan ile ilişkileri ileri boyuta taşıdı (Kocatürk, 1983, s. 210). Tiflis'e elçi olarak atanan Kazım Bey'in ilk işi Gürcü Hükümeti ile temasa geçmek oldu ve Gürcü Hükümet görevlileri ile; iki ülke arasında var olan konular ve sınır problemlerini görüştü (Guniava, 2007, s. 133-134). Bu sırada Bolşevikler, iktidarda bulunan Gürcü Hükümetini yıkmak için girişimlerde bulunuyordu. Gürcü Hükümeti'nin desteğe ihtiyacı vardı. Bu amaçla, TBMM Hükümeti ile iyi ilişkiler kurma konusunda istekli davrandı ve Ankara'ya Gürcistan elçisi olarak Simon Mdivani'yi tayin etti (Guniava, 2007, s. 134, Hâkimiyet-i Milliye, 9 Şubat 1921). Gürcistan Elçisi olarak Ankara'ya gönderilen Mdivani'nin, 27 Aralık 1920 tarihinde Tiflis'ten başlayan yolculuğu 31 Ocak 1921 tarihinde Ankara'da son buldu ve bu tarihten 22 Mart 1921 tarihine kadar Ankara'da Elçilik görevini sürdürdü (Karelişvili, 2013, s. 29-87). Mdivani, Ankara'ya gitmek üzere hareket ettiğinde yolculuğu sırasında yanında kalabalık bir heyet bulunmaktaydı (Karelişvili, 2010, s. 95). Mustafa Kemal Paşa'ya itimatnamesini veren ilk Gürcistan elçisi Simon Mdivani'nin gelişinden kısa bir süre sonra Sovyet Rusya'nın elçisi olarak Polikarp Gurgenoviç (Budu) Mdivani Ankara'ya geldi. Budu Mdivani'nin Ankara'ya elçi olarak atanması tarihte

görülmesi çok nadir bir gelişmeydi bu çünkü; Budu Mdivani, Simon Mdivani'nin öz kardeşiydi (Bayur, 1995, s. 304).

31 Ocak 1921 tarihinde akşam saat 19.00'da Ankara'ya gelen Simon Mdivani ve heyeti, elçilik binasına yerleşir yerleşmez çalışmalara başladı. Mdivani, ilk iş olarak, Mustafa Kemal Paşa'ya itimatnamesini sunmak için 6 Şubat 1921 tarihinde TBMM Hükümeti Dışişleri Bakanlığı ile irtibata geçti (BCA., 30.10.0.0/ 250.690.1. Ek:2). İtimatnameyi sunmak üzere 8 Şubat tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından kabul edileceği, Dışişleri Bakanlığı tarafından elçiye bildirildi. Mdivani hazırlıklarını tamamladıktan sonra; 8 Şubat öğleden sonra saat ikide Mustafa Kemal Paşa ile buluşmak için Hükümet Konağına geçtiğinde yanında Gürcü heyetinden; Simon Mdivani, General Eristavi, Tchumbadze, Emuhvari ve Teğmen Salikaşvili bulunmaktaydı. Görüşme sırasında Mustafa Kemal Paşa'nın yanında da Hikmet (Bayur) Bey vardı ve görüşme başladığında Mdivani Mustafa Kemal Paşa'ya itimatnamesini takdim etti. Gürcü elçisinin takdim ettiği itimatname şu şekildeydi:

"Hükümetim beni Ankara Hükümeti ile ilişkileri kurmak için görevlendirdi. Gürcistan Hükümeti Ankara Hükümeti'ne karşı iyi niyet düşünceleri beslemektedir. Gürcistan Hükümeti Ankara Hükümeti'nin haklı savaşından galip çıkacağına ve ülkenin bağımsızlık kazanacağından emindir. Ankara Hükümeti, komşusu olan Gürcistan için bağımsızlığının ne kadar önemli olduğunu çok iyi bilir, çünkü Gürcistan 100 yıl önce ezilen haklarını ancak şimdi kazanabildi. Şuanki duruma göre Osmanlı-Gürcistan ilişkilerini her iki halkın tarihi tecrübelerinden faydalanarak her iki halkın menfaatlerine uygun olarak kurmalıyız"

İtimatnameyi kabul eden Mustafa Kemal Paşa, Mdivani'yi "Gürcistan'ın bağımsızlığının resmen tanınmasından" dolayı kutlamış ve "bunun Türkiye için de çok hoş olduğunu" belirtmiştir. Paşa, sözlerine:"Bizleri Gürcistan'a sadece sempatemiz değil, ortak amaçlarımız da bağlıyor, Batıda bizim güçlü düşmanımız var ve bize güçlü doğu lazım. Özellikle güçlü Kafkasya ve Kafkasya'da ise en önemli millet, güçlü Gürcistan, ayrıca Türkiye ve Gürcistan Kafkasya'nın diğer ülkelerini bağımsızlığa kavuşturacakları için beraber çalışacaklar" şeklinde devam etmiştir. Gürcü heyetinde bulunan Şalikaşvili hatıratında; Mustafa Kemal Paşa'nın Gürcistan'a verdiği önemi vurgulayarak, İlk defa karşılaştığı Mustafa Kemal Paşa ile ilgili izlenimlerini: "Kemal Paşa orta boylu, zayıf, latif ve ilgi çekici çehreli, kısa bıyıklı, irade sahibi olduğunu gösteren akıllı yüzlü olan bir adamdır. Üzerinde güzel resmi bir elbise var" şeklinde aktarırken, Gürcü heyetinden "Mdivani ve Tchumbadze'de resmi elbise ile geldiler" diye ekleme yapmaktadır (Şalikaşvili, 1991, s. 55-57).

3.4. Gürcistan'ın Sovyet Rusya Tarafından İşgali

Kafkasya'da Azerbaycan'ın ardından Ermenistan'ı kontrolleri altına alan Bolşevikler, yönünü Gürcistan'a çevirmiş, bir süredir planladığı Gürcistan'ın komünist yönetim altına alma hazırlıklarına hemen başlamıştır. 12 Ekim 1920'de Polonya ile yapılan ateşkes anlaşmasından ve 17 Kasım 1920'de Kırım'da Vrangal ordularının imha edilmesinden sonra, Kızıl Ordu Batı cephesinde yürüttüğü savaşları bitirmişti. Bu tarihten sonra Sovyet Rusya, Kafkasya'da hâkimiyet kurma ve ele geçirme politikasına daha dikkatle bakmaya başladı. Böylece, batıdan Kafkasya'ya daha büyük güçleri nakletti. Bu sırada Kuzey Kafkasya, Azerbaycan ve Ermenistan'da bulunan Kızıl Ordu birliklerine silah ve malzemeler dağıtılıp tatbikat yaptırırken, Gürcistan'daki Bolşevik taraftarlarının ayaklanmalarına desteğe devam ediyordu. Sovyet hükümeti bu girişimleriyle, Azerbaycan ve Ermenistan'da olduğu gibi Gürcistan'da ayaklanmış olan Bolşevik yanlılarına yardım edeceğini dünyaya göstermek istiyordu (Guniava, 2007, s. 135). Sovyet yönetiminin Gürcistan üzerinde uygulamaya başladığı baskı zamanla Bolşevik-Gürcü ilişkilerini gerginleştirdi. Bu sırada Gürcistan'ın bütün şehirlerinde Bolşevik propagandaları yapılmaktaydı. Bolşevikler, Azerbaycan

sınırından Gürcistan sınırına asker yağarken, Bakü'deki Gürcüleri tutuklayarak bir kısmını Arkangel esir kampına göndermiş kalanları da kurşuna dizmişlerdi. Bu durumdan haberdar olan Gürcistan hükümeti ise Bakü'den Tiflis'e gelen bütün komünistleri tutuklamıştır. (Sarı, 2010, s. 553-554).

Gürcistan'da bu gelişmeler yaşanırken Ermeni Bolşevik heyeti Ankara'ya gelmiş, Mustafa Kemal Paşa ile görüşmelere başlamıştır. (Vakit, 14 Ocak 1921), Aynı günlerde Yusuf Kemal Bey başkanlığındaki heyet, Moskova'ya doğru hareket etmiş, 7 Ocak 1921 tarihinde Kars'ta bulunan Moskova Büyükelçisi Ali Fuat Paşa ile bir araya gelmişlerdir. Moskova'nın Ankara Elçisi Budu Mdivani'den, Moskova'ya barış görüşmelerine davet edildiklerine dair yazılı bir belge alan heyet, 16 Ocak 1921 tarihinde Kars'tan ayrılarak, 17 Ocak akşamı Tiflis'e vardı. 18 Ocak tarihinde Gürcistan Dışişleri Bakanı Ramişvili ile 20 Ocak'ta da Başbakan Jordania ile görüştü. Heyetin, yapmış olduğu toplantıların ana gündem maddesi; İngilizler tarafından da dillendirilen, Bolşevik tehlikesine karşı Türkiye'nin de desteği ile Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan hatta Dağıstan'dan oluşan bir Kafkas Konfederasyonu'nun kurulması projesi oldu. Ankara'dan herhangi bir talimat gelmemesi üzerine yola çıkan heyet, 29 Ocak'ta Bakü'ye vardı ve buradaki yetkililerle görüştüktan sonra 18 Şubat'ta Moskova'ya geçti (Şimşek, 2019, s. 163-164).

Ankara ile Sovyet Rusya arasında bu sıcak temaslar yaşanırken Gürcistan açısından sıkıntılı günler başlamıştı. 11 Şubat 1921 tarihinde Kızıl Ordu birlikleri Borçalı üzerinden Gürcistan'a saldırdı ve 15 Şubat tarihinde de Azerbaycan sınırından Poyli ve Kızıl köprü istikametinde Gürcistan'a girdi (Vakit, 23 Şubat 1921) 17 Şubat 1921 tarihinde Sovyetlerin Gürcistan'a savaş ilân ettiği gün (Sürmeli, 2001, s. 636) Türk heyeti Moskova'ya varmış, askeri törenin ardından akşam Dışişleri Bakanı Çiçerin'i ziyaret etmişti. Gürcistan'a saldırılarını hızlandıran Sovyet Rusya'nın tek amacı; Batum'u hemen ele geçirip Londra'da İngilizler ile bir ticari anlaşma imzalamak için yapılacak görüşmelere hız kazandırmaktı. Batum'suz elindeki petrolü pazarlamanın mümkün olmadığını gören Sovyet Rusya, bu yüzden Gürcistan'da hâkimiyet kurmak için elinden geldiği kadar çabuk hareket etmeyi planlıyordu.

Kızıl Ordunun işgale başlamasının ardından Gürcü Başbakanı Noe Jordonia, 18 Şubat tarihinde Kazım (Dirik) Bey ile Tiflis'te bir araya gelerek yardım talebinde bulundu. Yardıma karşılık olarak da Ardahan'ın iade edilebileceğini belirtti. (Sürmeli, 2001, s. 633-550). Gürcülerin çok dayanacağına inanmayan Türk tarafı Artvin ve Ardahan bölgesi için tedbirler almaya başladı (Sürmeli, 2001, s. 697-698). Tiflis tehdit altındaydı. Aynı gün Gürcistan Dışişleri Bakanı Sabahtarişvili, Mdivani'ye Ankara Hükümeti'ne önerilecek anlaşma ile ilgili acele etmesini içeren şu telgrafi gönderdi (Karelişvili 2013, s. 23): "İşi bir an önce bitir. Saat 6 geç olur. Çünkü biz Tiflis'i daha erken terk etmeye mecbur kalabiliriz. Dolayısıyla en kısa zaman içerisinde işi bitir ve sonucunu bana ilet." Aynı gün Mdivani'de TBMM Hükümeti Dışişleri Bakanı'na, Gürcistan ve TBMM Hükümetleri arasında bir barış antlaşmasının imzalanması teklifini ilettiler (Karelişvili, 2015, s. 1824). TBMM Hükümeti Dışişleri Bakanı Ahmet Muhtar Bey, 20 Şubat tarihinde Mdivani'ye; Ardahan ve Artvin'in tahliye edilmesi konusunda bir nota gönderdi (Sürmeli, 2001, s. 637-639). 21 Şubat 1921 tarihinde de TBMM'de gerçekleşen gizli oturumda Gürcistan'da yaşanan gelişmeler, Ardahan ve Artvin konusunda Mustafa Kemal Paşa şu değerlendirmelerde bulundu:

"Ruslar Kızıl Ordu ile Gürcistan'a taarruz ederken bize malumat dahi vermemişler, bizi müştereken harekete davet etmemişlerdir... Binaenaleyh Ruslar bizim Elviye-i Selase'yi işgalimize taraftar değildirler. Şimdi efendim mesele, Milli Misakımız dâhilinde olduğunu iddia ettiğimiz Elviye-i Selase'de ahalinin halkoyuna müracaat etmek suretiyle Elviye-i Selase'yi almak istiyoruz veya herhangi bir şekilde bir fikrimizi temin etmek istiyoruz. Gürcüler, Rusların umumi taarruz karşısında ya mağlup olacaklar veya galip gelecekler. Gürcüler galip geldikleri

takdirde, İngilizlerin ve bilhassa Fransızların yardım ettikleri kuvvetli bir ordu karşısında mücadeleye mecbur kalacağız. Eğer Ruslar Gürcüleri mağlup ederlerse, Hüseyin Avni Bey'in dediği gibi, Ruslar Gürcüleri derhal Komünist yapacaklardır. Binaenaleyh Elviye-i Selase'yi almak istiyor isek alınacak zaman bu defadır, alınacak an bu dakikadır. Sulh ile alınmazsa tabii cebren alınır... Milli Misakımızda Elviye-i Selase bizimdir, diyoruz. Vereceğiniz kararı buna göre düşününüz, ona karar veriniz. Hükümetiniz ona göre tatbik edecektir. Batum'u işgal edeceğiz değil, fiilen Ardahan'ı ve Artvin'i işgal edeceğiz diyoruz. Esasen fazla olarak Batum Limanı hakkında da diyoruz ki eşit olarak faydalanacağız... Şimdi bizim, Gürcü Elçiliği vasıtasıyla Gürcistan Hükümetine tebliğ ettiğimiz şifahi bir nota ki bugünden Ardahan Livasını ve Artvin kazasını ihtiva eder. Buraları bize iade ve teslim edecekler. Diğer taraftan Batum Limanı ve Şehri için ahalisinin oyuna müracaatla vaziyeti tespit olunacaktır. Halkoylamasına müracaat zamanını da onlara bırakıyorum. Yani orada da Milli Misakın emrettiği kaydı ifade ediyoruz. Şimdi bu esas dairesinde bir sulh yapmak isterlerse onu imzalayabiliriz. Fakat Batum kayıtsız ve şartsız terk olunacaktır kaydını ihtiva eden bir sulhu imzalayamayız. O halde sulh yapılmadan bugün ne temin etmek istiyoruz? Ardahan Livasını, Artvin de dâhil orayı fiilen işgal etmek istiyoruz ve Batum'u da halkoylamasına bırakıyoruz. Binaenaleyh biz Gürcülere diyebiliriz ki biz hemen burasını işgal etmek istiyoruz ve aslında sizi mağlup etmek istemiyoruz. Siz çekiliniz, yalnız bu işgal muamelesini biz himaye etmek istiyoruz. Çünkü şimdi daha sulh yapmamışızdır. Bizim ordumuzu oraya sokalım, oraya gelelim işgal edelim. Bunun için Hükümeti serbest bırakırız. Tabii sulh yapılırsa yine buraya gelecek. Harp yapılırsa belki de bugünden karar vermek lazımdır ve harp yapılacak olursa dediğim daireyi geçmez." (TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.1, C.1, s. 446-457, 21 Şubat 1921).

Mustafa Kemal Paşa, Ardahan ve Artvin'in ele geçirilmesini hedefine koymuştu. Ahmet Muhtar Bey'in, Mdivani'ye verdiği notaya, verilen sürenin dolmasına rağmen Gürcü elçisinden herhangi cevap gelmeyince, 22 Şubat tarihinde yeniden ikinci bir nota verildi (Sürmeli, 2001, s. 637-639) ve Gürcistan Hükümeti üzerinde baskı yaratılmaya çalışıldı. Kurulan baskı olumlu sonuçlandı (Karabekir, 1995, s. 881) ve Kazım Karabekir Paşa, aynı gün Okam'da bulunan VIII. Alay'a ait bir müfrezenin Ardahan'ı işgal etmesini; Zaruşad'daki müfrezenin Zuruşuna yönünde, Cilavuz bölgesindeki II. Fırkanın da Ardahan istikametinde ilerlemesini emretti. 23 Şubat tarihinde Gürcü güçlerinin Ahıska'ya çekilmeleri ile Okam'da bulunan 180 mevcutlu müfreze Ardahan'a girdi (Sarı, 2010, s. 559). Ardahan'ın alınma haberi (Vakit, 4 Mart 1921) aynı gün Kazım Paşa tarafından TBMM'ye bir telgrafla bildirildi (Vakit, 6 Mart 1921). TBMM, 24 Şubat tarihli oturumunda Ardahan ve Artvin'in Gürcüler tarafından tahliye edilmesi konusunu meclis gündeminde tartıştı (TBMMZC, D.I, C.8, s. 424-425, 24 Şubat 1921).

Gürcü askerleri 23 Şubat sabahı hazırlıklarını tamamladıktan sonra Artvin ve Sirya üzerinden Artvin Köprübaşı'na inmiş ve buradan kayıklarla Batum'a geçerken, Türk askerleri de şehri ele geçirmiştir. Ardahan ve Artvin ele geçirilmesinden sonra II. Fırka Müfrezesinin Zaruşad'ta bulunan taburu, 25 Şubat'ta Zuruşuna'yı işgal etmiştir. XI. Alay'ın II. Tabur I. Bataryası Hopa'da toplanırken, III. Fırka Kumandanlığına verilen emirle, Hopa'da mevcut taburun hemen Borçka istikametinde hareketi emredilmiş, Trabzon'dan VII. Alay'ın bir taburu da Hopa'ya sevk edilmiştir (Sarı, 2010, s. 559). Gürcistan askeri karargâhı 24 Şubat'ta Tiflis'in boşaltılması yönünde karar verdi ve geri çekildi. Kızıl Ordu, Gürcistan'ın hemen hemen her bölgesine hâkim oldu. İngiliz ve Fransız filoları baskı kurmak amacıyla Karadeniz kıyılarındaki Sovyet birliklerini bombalasa da Sovyetlerin ilerlemesi durdurulmadı ve 25 Şubat tarihinde başkent Tiflis işgal edildi (Yarasimos, 1979, s. 216-218). Ardından Gürcistan Sovyet Hükümeti oluşturuldu (Sürmeli, 2001, s. 652-656).

4. Gürcistan'ın İşgali Sonrası Yaşanan Gelişmeler

Tiflis'in işgali ile önce Gori'ye çekilen hükümet, burasının da işgali sonrası buradan ayrılarak farklı bölgelere geçmiştir. Hükümet üyelerinden; Başbakan Noe Jordonia, İçişleri ve Dışişleri bakanları 1 Mart 1921 tarihinde Suram'a ulaşırken; Harbiye, Ziraat, Maliye ve diğer hükümet üyeleri Kutayis'e geçmiştir (Sarı, 2010, s. 563; Yarasimos, 1979, s. 216-218). Tiflis'teki Türk Temsilci Kazım Bey de Gürcü hükümetiyle buraya gelmiştir (Sürmeli, 2001, s. 652). Bolşeviklerin Sohum'a yaklaşımlarıyla birlikte Kazım Karabekir Paşa, Batum'un Sovyet Rusya'nın eline geçme ihtimalini hesap ediyordu. Paşa'ya göre; Türk ordusunun Batum'u işgal etmesi durumunda, Gürcülerin bu olaya ses çıkarmayacağını ya da kendilerinin Türkleri Batum'a davet edeceklerini hesap ediyordu. Paşa'nın tahmin ettiği gibi Sovyet güçlerinin Batum'a yaklaşmasıyla birlikte Gürcüler Batum'un Türkler tarafından işgalini düşünmeye başladı. Bu yüzden Evgeni Gegeçkori, Kafkas Komitesi Başkanı Haydar Bammata, Gürcü ordusunun Suram'da da tutunamayacağı anlaşılırsa, Batum livası hakkında Gürcü Hükümeti'nin TBMM Hükümeti'ne gizli bir teklifi olacağını belirtti. Bammata, daha sonra Gegeçkori'nin bu düşüncelerini Tiflis Temsilcisi Kazım Bey'e ilettili. Kazım Bey de 1 Mart tarihinde Dışişleri Bakanlığı'na ve Şark Cephesi Kumandanlığına, Gürcülerin bu düşüncesini aktardı (Sarı, 2010, s. 560-563). Batum'un Gürcü Valisi de Türklerin Sovyet gücüne karşı Gürcülere yardım edeceğine inanmaktaydı (Sarı, 2010, s. 560-563).

Gürcistan kuvvetleri, Kızıl Ordu karşısında hezimete uğrayıp geri çekilirken; Türkiye ile Sovyet Rusya arasında gerginliğe yol açacağı ve dolayısıyla iki güç arasında savaşın başlamasına vesile olacağı düşüncesi ile Ahılkelek, Ahıska ve Batum'un Türkiye'ye verilmesini açıkça önerdi (Öztürk, 2005, s. 121). TBMM'nin 1 Mart 1921 tarihli oturumunda yapılan görüşmelerde öneri meclis gündeminde tartışılırken Mustafa Kemal Paşa şu değerlendirmede bulundu: Doğu ordumuzun etkili durumu bize milli varlığımızın önemli bir nedenini oluşturan Kars, Ardahan ve Artvin'in geri alınmasını sağladı. Ordularımız ülkeyi koruma ve ülkenin tam bağımsızlığını sağlama kuvvetini göstermeye, ispat etmeye hazır bulunuyorlar. Ermenistan ve Gürcistan ile aramızdaki münasebetlerin de yakında düzeleceğini ve milli faydalarımıza uygun bir şekilde ulaşacağını ümit ederiz. (TBMMZC, D.I, C.9, s. 2-7, 1 Mart 1921).

Gürcü Hükümeti'nin, TBMM Hükümeti'ne yapmış olduğu öneride” Türk askerleri yalnızca belirli öneme sahip yerlerde üs oluşturabilecek, başka hiçbir alanı ele geçirmeyecek” şeklinde uyarıları da vardı. (Guniava, 2007, s. 139-140) Batum ile ilgili Gürcü Hükümeti'nin verdiği teklif şu şekilde idi (Kavrelışvili, 2015, s. 1827-1828):

“1) Mahalli yönetim örgütünün Gürcü Hükümetinde bulunması kaydıyla Ahılkelek ve Batum bölgesine Türk askerlerinin girmesi.

2) Gürcistan ve Kafkasya'nın istikbali belirlenene kadar zorunlu olunduğu takdirde Türk askeri gücüne Gürcü askerlerinin de destekte bulunması ve iki hükümetin, bölge milletlerinden oluşan bir konfederasyonun kurulması için çabalaması.”

Bu prensipler altında görüşmelerin kısa zamanda başlaması beklentisini ileten Gürcistan Hükümeti'nin Batum konusunda yaptığı teklif, TBMM Hükümeti açısından da Misak-ı Millî sınırları içerisinde yer aldığından oldukça önemliydi ve yapılan teklif Kazım Dirik Bey aracılığı ile yenilemişti (Öztürk, 2005, s. 121). Mdivani, Türk tarafı ile yapmış olduğu görüşmede verilen teklifin bir amacının da bölgede yaşayan Müslüman ve Türk unsurların zarar görerek bölgeden ayrılmasına engel olunmasıdır demiştir (Sürmeli, 2001, s. 697-698). TBMM Hükümeti, 3 Mart 1920 tarihinde aldığı kararla, Bolşeviklerin Gürcistan'da ilerlemesi esnasında Sovyet Rusya ve onlara destek çıkan Azerbaycan birliklerinin Ahılkelek ve Ahıska bölgelerine girmemeleri konusunda

yapılacak olan uyarının Moskova Hükümeti'ne tebliğ edilmesine karar verdi (BCA., 30.18.1.1. 2.37.19). 5 Mart 1921 tarihinde Ahılkelek halkı bölgede bulunan Gürcü güçlerine karşı başkaldırdı ve Bolşevik yönetimine geçtiğini duyurdu. Kızıl Ordu, ilerlemesine devam etti ve Suram bölgesini ele geçirdi (Sarı 2017, s. 484). TBMM Hükümeti, Midivani aracılığı ile Batum, Ahıska ve Ahılkelek konusunda Gürcülerin yapmış olduğu teklifi 8 Mart tarihinde kabul etti. Gürcüler; Artvin ve Ardahan'dan kalan askerlerini çekti ve Türk tarafı askerî harekât için hazırlıklara başladı (Şimşek, 2019, s. 208; Yerasimos, 1979, s. 222). Harekât sonucunda iki buçuk yıllık bir süreden sonra 11 Mart 1921 tarihinde Batum Türk idaresine geçti (Hâkimiyet-i Milliye 22 Mart 1921; Sarı, 2017, s. 485-486; Vakit, 17 Mart 1921) ve sıkıyönetim ilan edildi. Yeni yönetim, Gürcü Hükümeti'ne bölgeden askerlerini çekmesini bildirdi.

Bölgenin Şark Cephesi Kumandanlığına bağlı, Çoruh Grubu tarafından idaresinin yürütülmesi kararlaştırıldı ve 12000 destek güç 12 Mart tarihinde bölgeye gönderildi (Sarı, 2017, s. 486-487). Batum'un Türk idaresine geçiş haberini 12 Mart tarihli Vakit Gazetesi, "Batum'un Bolşeviklerin yerine Türklerin eline geçmesinin Batum halkı tarafından memnuniyetle karşılandığı" başlığı ile halka duyurdu (Vakit, 12 Mart 1921). Kazım Karabekir Paşa'ya Ahılkelek, Ahıska ve Batum'da Türk Hükümeti adına devlet görevlilerin tayin edilmesi konusunda görevlendirme yetkisi verildi (Hâkimiyet-i Milliye, 22 Mart 1921). Batum'da bulunan Kazım Bey'e de tersi bir emir olmadığı takdirde Bolşeviklere karşı İslam Birliklerinin başında Müslüman ahaliyi yanına alarak, Gürcülerle ortak bir savaşa gireceği emri verildi (Hâkimiyet-i Milliye, 22 Mart 1921). 13 Mart 1921 tarihinde Kazım Dirik Bey, Batum Valisi olarak göreve başladı. TBMM Hükümeti'nin bu kararları Türklerin Batum'da sivil idareye el koymasına anlamına gelmekteydi (Sarı, 2010, s. 578). Yeni kurulmuş olan Sovyet Gürcistan Hükümeti bu işgali protesto ettiğini ilan etti. Ahılkelek'i işgal etmek üzere ilerleyen IX. Fırka Süvari Bölüğü, 14 Mart saat 13.00'de Ahıska'yı ele geçirdi.

Kutayis'te de Sovyet Rusya temsilcileri ile Gürcü Hükümeti arasında bir süreden beri yapılan müzakereler 17 Mart 1921 tarihinde son buldu ve bir anlaşma imzalandı. Gürcü Hükümeti imzaladığı bu anlaşma ile TBMM Hükümeti'ne verdiği sözden dönmüş (Karabekir, 1995, s. 884-888), Batum'u Türklere teslim kararından son dakika vazgeçmiş ve Sovyetlere teslim etmiştir. Batum'a gelmiş olan Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti Hükümeti Başkanı Noe Jordania ve diğer hükümet üyeleri ile Hükümetin teslim haberini bir beyanname ile duyurduktan Batum'u bir İtalyan gemisi ile terk ederken, halk da kendi idarelerini (refkom) teşkil ediyordu. Bu sırada durumu dikkatle takip eden Sovyetler de birliklerini, trenlerle Batum'a sevk etmeye başlamış, bu durum Sovyet güçleri ile Türk tarafları arasında çarpışma ihtimali artmıştır. Çoruh Grubu Kumandanı Ali Rıza Bey, Kızıl Ordunun Batum'a girmesinin engellenemeyeceği düşüncesindedir ve bu düşüncesini Şark Cephesi Kumandanlığına bir telgrafla bildirmiştir (Sürmeli, 2001, s. 678-679).

Gürcü Hükümeti ile Sovyet Rusya arasında anlaşmanın imzalandığı gece; Türk güçleri harekete geçmiş, Gürcülerle-Türkler arasında çatışmalar yaşanmıştır. Yüzbaşı Kazım Bey'in şehit düştüğü bu çatışmada telgrafhane, posta ve polis merkezleri ele geçirilmiştir. Ertesi gün Gürcü güçleri, içerisinde Batum Valisi Kazım Dirik Bey'in bulunduğu elçilik binasını abluka altına alıp, bir subayı şehit etmiş, Gürcü istihkâmını ele geçirmek üzere karşı harekâta geçen Türk askerlerinden; Yüzbaşı Abdüllatif Bey, Bölük Kumandanı Salih Bey, birkaç subay ve er şehit olmuştur. Bu mücadele sırasında yüz Gürcü askeri esir alınmış, daha çatışmalar devam ederken Bolşevik ordusundan bin beş yüze yakın askeri güç Batum'a girmiştir (Sarı, 2017, s. 492-495). Bu dönemde Sovyet Rusya ile anlaşma yapmak üzere Moskova'da bulunan Türk Heyeti ile Stalin arasında 9 Mart tarihinde bir görüşme gerçekleşmiştir. Görüşmede iki ülke arasında yapılacak anlaşmanın önemli maddelerinde görüş birliğine varılmış (Sonyel, 2003, s. 56-57), 16 Mart tarihinde de Sovyet

Rusya ve Türk temsilcileri arasında Moskova Antlaşması imzalamıştır (BCA., 30.18.1.1/3.29.13; Hâkimiyet-i Milliye 22 Mart 1921; Ek:3). Yapılan anlaşma gereğince Kars, Ardahan, Artvin Türkiye'ye teslim edilirken (Hâkimiyet-i Milliye, 25 Mart 1921) Batum, Gürcistan'a bırakılmıştır (Vakit, 31 Mart 1921; Hâkimiyet-i Milliye, 25 Mart 1921; Karabekir, 1995: 886-887). TBMM, Moskova Anlaşması sonrasında 17 ve 24 Mart tarihinde yapmış olduğu oturumlarda (TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. 1, C.2, s. 9-11, 17 Mart 1921; TBMMZC, D.1, C.11, s. 344, 24 Mart 1921) Moskova Antlaşması ve Batum konusunu gündeme alarak tartıştı. Sovyet ordusu Batum'a girdikten sonra ordu komutanı, Kazım (Dirik) Bey'i ziyaret etti. Ziyaret sırasında Kazım Bey, Rus komutana; "Batum'un artık Türk toprakları olduğunu, onların sadece misafir olarak Batum'da bulunabileceğini" belirtti. Bu sözler üzerine Rus komutan cevaben; '16 Mart tarihinde TBMM Hükümeti ile Sovyet Rusya arasında Moskova Anlaşması'nın imzalandığını ve anlaşma gereği Batum'un Sovyet Gürcistan'ına kaldığını' Kazım (Dirik) Bey'e ifade etmiş, aynı gün Batum'da Bolşevik yönetiminin oluşturulduğu duyurulmuştur (Sarı, 2017, s. 492-495).

Bu gelişmeler sonucunda 20 Mart tarihinden itibaren Türk askerleri Batum'u boşaltmaya başladı ve Bolşevikler 28 Mart tarihine kadar Sarp bölgesine gelip hudut alanlarını güçlendirdiler (Guniava, 2007, s. 139-144). Moskova Antlaşması'nı, 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması takip etti ve anlaşmanın onaylanmasına dair kanun 22 Ocak 1922 tarihinde TBMM'ne sevk edildi (BCA., 030.18.01.01/ 4.45.14 Ek.4). Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan ve TBMM'nin imzaladığı anlaşma her bir devletin kendi meclislerinde onaylanarak yürürlüğe girdi. Yapılan anlaşma ile Moskova Antlaşması genişletildi, sınırlar kesin olarak çizildi ve Batum Gürcistan'da kaldı. Anlaşma gereği Türkiye, Kars, Ardahan ve Artvin'i aldı. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından Gürcistan'la birlikte Ermenistan ve Azerbaycan önce 12 Mart 1922 tarihinde Güney Kafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Federasyonu Birliği'nin bir üyesi, ardından 30 Aralık 1922 tarihinde SSCB'nin çatısı altına girerek bağımsızlıklarını kaybetti (Şimşek, 2019, s. 277).

5. Mustafa Kemal Paşa'nın Gürcistan Hükümeti'nin Ankara Temsilciğini Ziyaretleri

Mustafa Kemal Paşa, Gürcistan Hükümeti'nin Ankara temsilciğini iki kez ziyaret etmiştir. Bunlardan ilki 26 Şubat tarihinde, Ardahan ve Artvin konusu görüşmek üzere Paşa'nın temsilciğe gelmesi ile gerçekleşmiştir. Öğle saatlerinde gerçekleşen ziyarette Mustafa Kemal Paşa, Elçi Mdivani ve General Eristavi ile baş başa iki saat görüşmüştür. Sovyet ordusunun Gürcistan'ı işgal ettiği günlere denk gelen bu görüşme Mdivani'yi, (Ankara Hükümeti'nin Gürcü Hükümeti'ne desteğinin olabileceği olasılığı) umutlandırmıştır. Salikaşvili hatıratında o gün yaşananları şu şekilde aktarmaktadır:

"Bugün saat birde bizi Kemal Paşa ziyaret etti. Yolun her tarafını atlı polisler bekliyor. Kemal Paşa yaklaşık iki saat kaldı. Kendisi Elçi Mdivani ve General Eristavi ile ayrı odada oturuyordu. Ben, Emukhvari ve Kemal Paşa'nın yaveri Ançabadze birlikteydik. Herhalde Kemal Paşa, Mdivani'ye ümit verdi, çünkü o memnundu. Kemal Paşa'nın bize gelişi iyiye işaret etti."
(Şalikaşvili, 1991, s. 65)

Salikaşvili, gerçekleşen görüşmelere katılamasa da sohbetin Ardahan konusu sonradan kendisine şu şekilde aktarılmıştır; "Mustafa Kemal Paşa, Mdivani'ye 'Biz Ardahan'a askerlerimizi sokmuş değiliz. Orada sadece gösteriler var ve gazetelerdeki haberlerde yetersiz.'" diye bilgi verdiğini ifade etmekte, hatıratında başka ayrıntıdan söz edilmemektedir (Şalikaşvili, 1991, s. 65). Ardahan ve Artvin konusunun görüşüldüğü ilk ziyaretin ardından bu bölgeler düşman işgalinden kurtarılırken, Gürcistan'da Kızıl Ordunun ilerlemesi devam ediyordu. Bu dönemde Gürcü hükümeti önce Gori'ye

doğru çekilmiş, Sovyet askerleri burasını da ele geçirince Gürcü askeri güçleri ile 1 Mart 1921'de Suram mevkiine gelmişti. Kızıl Ordunun Batum'a yaklaşması ile Gürcü ordusunun Suram'da da tutunamayacağı endişesi ile Gürcüler Batum'un Türk askerleri tarafından işgal altına alınmasını düşünmeye başladı ve bu düşüncelerini Tiflis Temsilcisi Kazım Bey'e bildirdi. Kazım (Dirik) Bey de 1 Mart tarihinde Dış İşleri Bakanlığı'na ve Şark Cephesi Kumandanlığına, Gürcülerin bu düşüncesini aktardı. Batum, Misak-ı Millî sınırları içerisinde yer aldığından TBMM Hükümeti açısından oldukça önemliydi.

Mustafa Kemal Paşa'nın Gürcistan Hükümeti'nin Ankara temsilciğini ikinci ziyareti de Kızıl ordu birliklerinin Gürcistan'ı işgal etmeye başladığı günlerde gerçekleşti. Aslında bir süredir Mdivani de Gürcü Hükümeti tarafından kendisine verilen talimatları Mustafa Kemal Paşa'ya iletmek üzere randevu bekliyordu. Gürcistan Hükümeti'nin Ankara temsilciğine, Mustafa Kemal Paşa'nın, elçiliği ziyaret edeceği ve Mdivani ile hemen görüşeceği bilgisi 1 Mart tarihinde iletildi. Elçiliği ikinci ziyaretinde Paşa'nın yanında İsmet (İnönü) Bey'de bulunmaktaydı. Şalikaşvili hatıratında, yapılan ziyareti şöyle aktarmaktadır (Şalikaşvili, 1991, s. 71): “Kemal Paşa, yaveri ve İsmet Paşa ile geldi. Kemal Paşa bize “İsmet'i Gürcülerin en iyi dostu olarak getirdim” dedi ve devam etti” Biz Çiçerin'e bir telgraf name gönderip Rus Ordusu'nun Gürcistan'a karşı askeri hareketleri neden yaptıklarını sorduk. Ağstapa'yı almadan Azerbaycan'da hiçbir şey yapamayız. Öncü askerlerimiz çıktılar artık”.

Mdivani görüşmede Mustafa Kemal Paşa'ya, Sabahtarişvili'den gelen telgrafa atıfta bulunarak, “Aldığım telgrafta Türkiye bize silah temin edebilir mi? diye soruyorlar. Ayrıca aynı telgrafta Gürcistan'a giren Bolşevikler tarafından Gürcü ve Tatar köylere saldırıda bulunduğu haberleri var” dedi. Silah teminatı hakkında ise Mustafa Kemal Paşa “Trabzon'da silahın olup olmadığını bugün bir telgraf gönderip öğrenebiliriz” şeklinde cevap verdi. Köylere yapılan saldırılar ile ilgili “Bu haber resmen yarın ilan edilir. Buda bize kuvvetlerimizi harekete geçirmek için iyi bir sebeptir” dedi. Moskova Antlaşması imzalanıncaya kadar Ankara'daki görevini sürdürmüş olan Mdivani (Sürmeli, 2001, s.692-701), Kars Antlaşması'nın imzalanmasının ardından artık yapabileceği bir şey kalmadığından, diğer elçilik görevlileri gibi 22 Mart tarihinde İstanbul'a gitmek üzere Ankara'dan ayrılmış sonra da Avrupa'ya gitmiştir (Guniava, 2007, s.135; Gülmez, 1999, s. 49).

6. Kars Antlaşması Sonrası Yapılan Konsolosluk Antlaşması ve İmzalanan Sözleşmeler

Kars Antlaşması'na göre Gürcistan ile yapılacak yaylak ve kışlaklar sözleşmesinde, sınırı geçen sürülere ne gibi işlem yapılacağı ve Gürcü halkından da vergi alınması gerektiği yer almıştır (BCA., 30,18,1,1/4,48,1). Antlaşması imzalandıktan sonra antlaşma hükümlerinden olan Konsolosluk, ticari ilişkiler, demiryolu ve posta iletişimi alanlarında sözleşmelerin hazırlanması için Tiflis'te görüşmeler başlamıştır. Yapılan görüşmelerden sonra 9 Temmuz 1922 tarihinde Konsolosluk Antlaşması imzalanmıştır. Konsolosluk Antlaşması'na ek olarak düzenlenen Hukuk-ı Aile ve Ehliyet-i Hukukiye Mukavelenamesi (BCA., 30.18.01.01/ 6.35.1), Posta ve Telgraf Mukavelenamesi (BCA., 30.18.01.01/ 6.35.2), Karşılıklı Adli Yardımlaşma Antlaşması (BCA., 30.18.01.01/6.35.3), Demiryolları Mukavelenamesinin (BCA., 30.18.01.01/6.35.4) onaylanmasına dair kanun tasarıları 7 Kasım 1922 tarihinde TBMM'ye sevk edilmiştir. Antlaşmaya dair bu kanun tasarıları 13 Nisan 1925 tarihli meclis toplantısında oylamaya sunulmuş; yapılan açık oylamaya katılan 150 milletvekilinin tamamının kabul oyu ile yasalaşmıştır (TBMMZC, D.2, C.17, s. 254-331, 13 Nisan 1925).

Daha sonraları Kafkas Cumhuriyetleri ile tren, posta, telgraf, konsolosluk, aile hukuku, adliye konularını içine alan başka anlaşmalar da imzalanmıştır (Gülmez, 1999, s. 49). Türkiye, Kars

Antlaşması sonrası bölgedeki halkın mağdur edilmemesi için ayrıca önlemler almıştır. Bu önlemlerden birisi, 20 Mart 1922 tarihinde Tiflis'te Gürcistan Hükümeti ile imzalanan ve sınırdan komşu halkın geçiş şekline dair sözleşmenin TBMM'ce kabul ve tasdikidir (BCA., 30.18.1.1.5.22.11). Bir diğer önlem ise; tarlaları Batum'da kalan halkın kesin sınırlar belirleninceye kadar elde edecekleri tarla ürünlerinden gümrük vergisi alınmamasıdır (BCA., 30.18.1.1./4.44.19). Kars Antlaşması gereğince Batum Muhtariyeti İdaresi'yle görüşmek üzere Batum limanından faydalanma imkânlarımızın, transit şartları ve ticaretle ilgili hususların tespiti için Tiflis'e heyet gönderilmesi kararlaştırılmıştır (BCA., 30.18.1.1.3.34.7).

Bu tarihten sonra, Türkiye ve Kafkasya Cumhuriyetleri arasında ilişkiler düzenlenmiş; Ankara hükümeti Kars, Ardahan ve Artvin bölgelerinin Türkiye'ye katılmasından ve doğu sınırının güvenli bir şekle getirilmesinden sonra, dikkatini batıya çevirmiş ve tüm gücüyle Yunanlılarla savaşa devam etmiştir (Guniava, 2007, s. 147). Türkiye ile Gürcistan arasındaki iyi niyet ve iyi ilişkiler iki taraf için de önemli olmuş; Türkiye, Gürcistan'ın toprak bütünlüğü ve siyasal birliğine önem vermiş; ancak Gürcistan'ın, Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesinin ardından ilişkiler Türk-Sovyet ilişkilerinin gölgesi altında yürütülmüştür. Türkiye'nin Kafkasya ülkeleriyle ilişkileri ve politikası, Kars Antlaşması'ndan sonra önemli bir sorunla karşılaşılması ve bölgede karşılıklı önemli bir beklentinin olmaması nedeniyle TBMM gündeminden düşmüştür. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'la birlikte 12 Mart 1922'de Güney Kafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Federasyonu çatısı altına girdikten sonra giderek kâğıt üzerindeki bağımsızlığını da kaybetmeye başlamış ve 30 Aralık 1922'de kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) bir parçası haline gelmiştir (Farzalı, 2011, s. 92).

7. Sonuç

Bolşevik ihtilali sırasında Rusya coğrafyasında önemli değişiklikler olmuş, ülke genelinde parçalanmalar yaşanmış, ayrılan bölgelerden biri de Gürcistan olmuştur. Osmanlı Devleti'nin, Birinci Dünya Savaşı'nda yenilmesinin ardından İtilâf Devletleri tarafından Sevr'in dayatılması ile Türk milleti tarihinin belki de en karanlık bir dönemine girmiş, böyle bir ortamda Mustafa Kemal Paşa, Müdafaa-i Hukuk hareketi içindeki dağıntık mahallî güçlerin temsilcilerini Ankara'da kurulan TBMM Hükümeti'nin bünyesinde Misak-ı Milli bir sentez içinde kaynaştırmıştır. Bu bağlamda 1920-1921 yılları arasında TBMM Hükümeti ile Gürcistan Hükümeti arasında yaşanan gelişmeler, Misak-ı Milli ilkelerinin temelinde şekillenmiştir. Bu dönemde Türkiye'nin çıkarları için bağımsız bir Gürcistan'ın varlığı değerliydi ve Mustafa Kemal Paşa'nın Gürcistan politikası da bu doğrultuydu. Ona göre; Kafkasya sınırında Elviye-i Selâse'nin (Kars, Ardahan ve Batum), ele geçirilmesi ve Türklere yönelik Ermeni işgallerinin önlenmesi ilk amaç olarak belirlenmiştir. Anadolu topraklarının İtilâf Devletleri tarafından işgal edildiği bir ortamda itilaf Devletlerine karşı Sovyet Rusya ile ortak hareket edilmiş, Bolşevizm'in ideolojik boyutlarından kaçınarak, Sovyetlerden gelecek yardımın Kafkasya yolunu açmak için uğraşı verilmiştir. Paşa; Doğu harekâtı başladığında, Gürcü Hükümeti'nin tarafsız hareket etmesini sağlamak, Batum'u Türk topraklarına katarak sınır problemlerine son vermek, gelecekte Sovyet Rusya'nın Türk topraklarına sızmasını engellemek maksadındaydı.

Ayrıca gelecekte müttefik ülkeler ile sulh sağlanma olasılığı doğduğunda oluşacak muhtemel Türk-Sovyet savaşında Gürcistan'ı dost devlet olarak tutmak hedefindeydi ve bu esaslar çerçevesinde Gürcü Hükümeti ile karşılıklı elçilikler açılmasında ön ayak oldu. Kâzım (Dirik) Bey, TBMM Hükümeti'nin Gürcistan temsilcisi olarak atanırken, Gürcistan Hükümeti'nin Türkiye temsilcisi de Simon Mdivani oldu. 8 Şubat 1921 tarihinde güven mektubunu sunmak üzere Mustafa Kemal Paşa

tarafından kabul edilen Mdivani ile yapılan görüşmede Paşa, aynı bölgede sınır komşuluğunun önemini vurgulayarak, karşılıklı dostluk ve dayanışmanın gerekliliğini ifade etti. Türkiye, 3 Aralık 1920 tarihinde Ermenistan ile imzaladığı Gümrü Antlaşması'yla Ermeni harekâtını başarı ile sonuçlandırmış ve hedefine Ardahan ve Batum'u ellerinde tutan Gürcüleri almıştır. Gürcüler, sadece Türkiye'nin değil, aynı zamanda Azerbaycan ve Ermenistan'ı ele geçiren Moskova'nın da hedefindedir. Sıranın kendilerine geldiğini gören Gürcü Hükümeti, kendisi ile Ermenistan, Azerbaycan ve Dağıstan'ın bir arada oluşturduğu bir Kafkas Konfederasyonu'na, Türkiye'nin de dâhil edilmesini sağlamak niyetindedir. Sovyet Rusya'nın, Gürcistan topraklarını işgale başlamasıyla birlikte Gürcü Hükümeti, TBMM Hükümeti'ni Türkiye hududuna yakın bölgeleri geçici olarak işgale çağırır. Mustafa Kemal Paşa, Gürcü yöneticileri ile bu zor günlerde daima dayanışma içerisinde olup, bağımsız bir Gürcistan'ı desteklerken, müttefiki olan Sovyet Rusya ile ters düşmek istememiş, Sovyetler ile Gürcistan arasında bir denge kurmanın gerekliliğine inanmıştır. TBMM Hükümeti ile Gürcistan Devleti arasındaki ilişkiler, Sovyetler Birliği'nin Gürcistan'ı işgal etmesi ile Türk-Sovyet ilişkilerinin içerisinde yürütülmüş, Hükümet, ilişkilere zarar vermemek adına Gürcistan'ı, Sovyet Rusya'nın toprakları içerisinde kabul etmiştir.

Kars Anlaşması sonrası iki ülke arasında Konsolosluk Antlaşması ve çeşitli sözleşmeler imzalanmıştır. Bu tarihten sonra, Türkiye ve Kafkasya Cumhuriyetleri arasında ilişkiler düzenlenmiştir. Mustafa Kemal Paşa; Kars, Ardahan ve Artvin bölgelerinin Türkiye'ye katılmasından ve doğu sınırının güvenli bir şekilde getirilmesinden sonra, dikkatini batıya çevirmiş ve tüm gücüyle Yunanlılarla savaşa devam etmiştir. Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'la birlikte 12 Mart 1922'de Güney Kafkasya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Federasyonu çatısı altına giren Gürcistan giderek kâğıt üzerindeki bağımsızlığını da kaybetmeye başlamış ve 30 Aralık 1922'de kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) bir parçası haline gelmiştir. Gürcistan ile diplomatik ilişkilerin kurulduğu bu kısa dönemde TBMM Hükümeti ile Gürcistan Demokratik Cumhuriyeti arasında hiçbir antlaşma imzalanmamıştır. TBMM Hükümeti, Gürcistan Hükümeti ile görüşmeleri Ankara'da bulunan elçi Simon Mdivani aracılığı ile yapmıştır. Mdivani, Ankara'da temsilcilik görevini sürdürürken Mustafa Kemal Paşa'yı iki kez ziyaret etmiş, bunlardan ilki 8 Şubat 1921'de tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya güven mektubunu sunması ile gerçekleşmiştir. İkinci görüşmesini ise 27 Şubat tarihinde Tiflis'in Sovyet Rusya tarafından işgal edilmesi üzerine Gürcistan Devleti'nin görüşlerini bildirmek için yapmıştır. Mustafa Kemal Paşa da Gürcistan Hükümeti'nin Ankara Temsilcisi'ni iki kez ziyaret etmiş; bunlardan ilki 26 Şubat tarihinde, ikincisi ise 1 Mart tarihinde gerçekleştirmiştir.

Kaynakça

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Cumhuriyet Arşivi

BCA., 30.10.0.0/ 54.354.12.

BCA., 30.10.0.0/ 250.690.1.

BCA., 30.18.1.1/3.29.13.

BCA., 272.00.00.11/15.60.12.

BCA., 030.18.01.01/ 4.45.14.

BCA., 30,18,1,1/4,48,1.

BCA., 30.18.01.01/ 6.35.1.

BCA., 30.18.01.01/ 6.35.2.

BCA., 30.18.01.01/ 6.35.3.

BCA., 30.18.01.01/6.35.4.

BCA. 30.18.1.1. 5.22.11.
BCA., 30.18.1.1./4.44.19.
BCA., 30.18.1.1. 3.34.7.

Meclis Zabıtları

TBMMZC, D.1 C.5, T.B.M.M. Matbaası, s.244-245 (30 Ekim 1920).
TBMMZC, D.I, C.8, T.B.M.M. Matbaası, s.424-425, (24 Şubat 1921).
TBMMZC, D.1, C.11, T.B.M.M. Matbaası, s.344, (24 Mart 1921).
TBMMZC, D.2, C. 17, T.B.M.M. Matbaası, s.254-331. (13 Nisan 1925).
TBMM Gizli Celse Zabıtları, D.1, C.1, T.B.M.M. Matbaası, s.446-457, (21 Şubat 1921).
TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. 1, C.2, T.B.M.M. Matbaası, s. 9-11 (17 Mart 1921).

Sürelı Yayınlar

Anadolu'da Yeni Gün,3 Şubat 1921.
Anadolu'da Yeni Gün,23 Şubat 1921.
Anadolu'da Yeni Gün, 22 Aralık 1920.
Hakimiyet-i Milliye, 9 Şubat 1921.
Hâkimiyet-i Milliye, 9 Şubat 1921.
Hakimiyet-i Milliye, 22 Mart 1921.
Hakimiyet-i Milliye, 25 Mart 1921.
Hâkimiyet-i Milliye, 25 Mart 1921.
Vakit, 27 Ocak 1921.
Vakit, 14 Ocak 1921.
Vakit, 23 Şubat 1921
Vakit, 4 Mart 1921.
Vakit, 6 Mart 1921.
Vakit, 17 Mart 1921.
Vakit, 31 Mart 1921.

Kıtaplar ve Makaleler

Alsirt, F. T. (2009). "Bağımsızlık sonrası Gürcistan'ın yeniden yapılanması ve bu süreçte Türkiye ile ilişkileri." Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Atılım Üniversitesi.
Atatürk, M. K. (2005). *Nutuk 1919 – 1927*, Haz: Zeynep Korkmaz, Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi.
Bala, M. (1993). Gürcistan. *İslam Ansiklopedisi*, 4, İstanbul: M.E.B. Basımevi 837.
Bayur, Y. H. (1995). *Türkiye Devleti'nin dış siyasası*. Ankara: TTK. Yayınları.
(2003). *Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk (1916–1922)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
Berdzenişvili, N.& Simon, C. (2000). *Gürcistan tarihi*. İstanbul: Sorun Yayınları.
Bıyıkloğlu, T. (1958). *Osmanlı ve Türk doğu hudut politikası*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.
Dayı, E. D. (2004). Elviye-i Selase/üç sancak (Kars, Ardahan ve Batum)'da Ermenilerin Türklere karşı yaptıkları mezalim. *Ankara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 23, 258-259.
Farzalı, F. (2011). "XX. Yüzyılda Azerbaycan- Türkiye ilişkileri", Doktora Tezi, Kayseri, Erciyes Üniversitesi.
Dilaçar, A. (1970). Gürcistan. *Türk Ansiklopedisi*, 18, 206.
Görgülü, İ. (2014). *On yıllık harbin kadrosu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
Guniava, G. (2007). "Türk-Rus ilişkileri ve Gürcistan." Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi.
Gül, M. (2009). Türk-Gürcü ilişkileri ve Türkiye Gürcüleri. *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, 1, 84-91.

- Gülmez Nurettin, (1999), *Kurtuluş Savaşı'nda Anadolu'da yeni gün*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- Gürün, K. (1991). *Türk-Sovyet ilişkileri (1920-1953)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kantarıcı, H. (2006). *Kısaçtaki bölge Kafkasya*. İstanbul: IQ Kültür Derneği Sanat Yayıncılık.
- Karabekir, K. (1995). *İstiklal Harbimiz 1*. İstanbul: Merk Yayıncılık.
- Kavrelişvili, R. (2013). *Dimitri Şalikaşvili'nin Türkiye günlüğü*. Trabzon: KTÜ Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Kavrelişvili, R. (2010). Türkiye-Gürcistan ilişkileri (1921 sonrası tarihi süreç), *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 1 (1), 94-95.
- Kavrelişvili, R. (2015). *Gürcistan Ankara Sefiri Svimon Mdivani'nin Türkiye-Gürcistan arasında diplomatik ilişkilerinin kuruluşuna dair raporları (27.01-18.03.1921)*. Gence: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kocatürk, U. (1983). *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi kronolojisi (1918-1938)*, Ankara: TTK Yayınları.
- Kurat, A. N. (1990). *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Öztoprak, İ. (2003). *Maverâ-yı Kafkas Hükûmeti. Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye ve Kafkaslar*, Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.
- Öztürk, M. (2005). "Atatürk döneminde Türkiye'nin Kafkas politikası." Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Sarı, M. (2017). *Batum'da son Türk idaresi (1921)*. *Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Kafkasya Özel Sayısı, 2, 479-495.
- Sarı, M. (2010). "Türkiye Kafkasya ilişkilerinde Batum." Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Sonyel, S. R. (2003). *Türk Kurtuluş Savaşı ve dış politika II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Sürmeli, S. (2001). *Türk-Gürcü ilişkileri (1918-1921)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Şalikaşvili Dimitri, (1991). 1921 yılında Türkiye'deki Gürcistan temsilciliği. *Tiyatro ve Sanat Dergisi*, 1, 55-71.
- Şimşek, Ç. D. (2019). *Ankara'da açılan ilk Gürcistan temsilciliği ve Türk Gürcü ilişkileri*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Tellioğlu, İ. (2009). *XI-XII. yüzyıllarda Türk- Gürcü ilişkileri*. Trabzon: Serander Yayınları.
- Yarasimos Stefanos, (1979). *Türk Sovyet ilişkileri Ekim Devriminden, Millî Mücadele'ye*. İstanbul: Gözlem Yayınları.
- Yavuz, N. (1995). *Doğu Anadolu'daki Ermeni mezaliminin Brest-Litovsk Barış görüşmelerinde protestosu*. *Atatürk Yolu Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 4(15), 406-407.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

During the National Struggle, the Caucasus region had an important place in the foreign policy of the Government of the Grand National Assembly of Turkey, which was shaped around the principles of the National Pact. The main elements of the policy to be implemented in this region were determined as the capture of Elviye-i Selâse (Kars, Ardahan and Batumi), the prevention of Armenian invasions against the Turks, and in this context, establishing good relations between the Georgian Government, which is a border neighbor, and the Government of the Grand National Assembly of Turkey. The most intense period in the relations established with the Georgian Government coincided with the end of 1920 and the beginning of 1922, which was close to the Bolshevization of Georgia. In this period, under the title of "Atatürk And Georgia (1920-1922)", the relations between the two countries during the Atatürk period were examined. In the study; Briefly, the history of Georgia, its geographical and geopolitical importance, its domestic and foreign policy and the problems it experienced after independence, the relations between Georgia and the GNAT Government were tried to be conveyed in an academic framework through literature review. In addition, the internal and external developments during the National Struggle, the Armenian problem on the eastern border, and the main reasons for the problems between the Government of the Grand National Assembly of Turkey and Soviet Russia were revealed. Also; It was aimed to determine whether the first and only Georgian Representation Office opened in Ankara for the development of Turkey-Georgia relations during the Atatürk Era had political gains for the Governments of Turkey and Georgia. In this study, the period from the end of 1920 and the beginning of 1921, which was close to the Soviet occupation of Georgia, where the most intense period was experienced in the relations established with the Georgian Government since the establishment of the GNAT Government, was based on the process leading to the Treaty of Kars. While preparing this study, T.C. Published archival documents such as the Presidency State Archives, the Grand National Assembly of Turkey Secret Session Minutes and the Grand National Assembly of Turkey Minutes and to a certain extent the articles published in the newspapers, which were the press organs of the period, were used. Apart from these sources, the memories of people who lived in that period (especially the memoirs of

Dimitri Şalikaşvili, who was in charge of the first Georgian State Representation opened in Ankara in 1921, from the Georgian library) and other works published on the subject until today were also used.

Methods

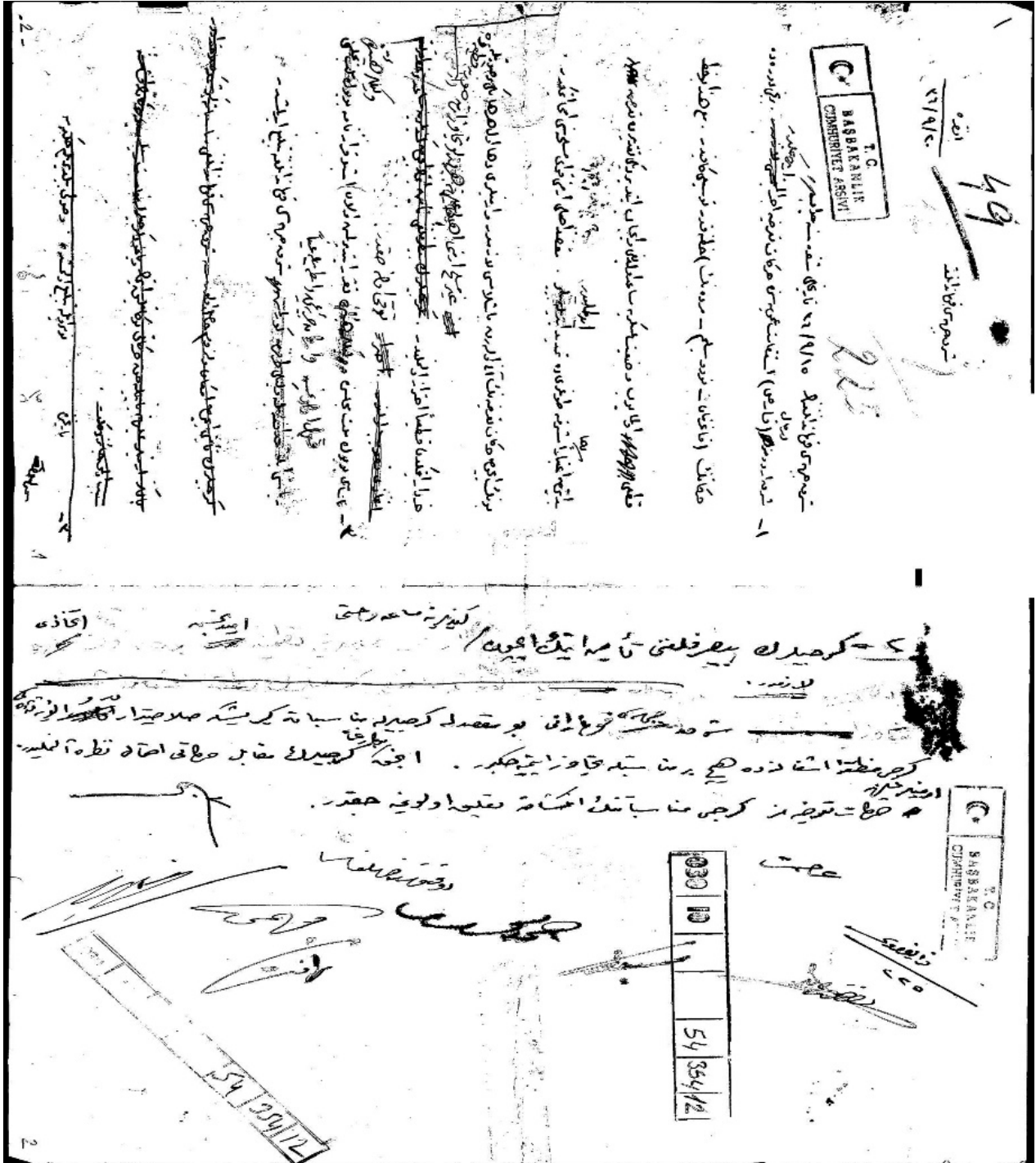
The above-mentioned sources were examined with the "Scan Model", which is a research approach that aims to describe the past or current situation related to the study subject as it is. The survey model is a research approach that tries to describe a past or present situation in its current form. No attempt is made to change or influence events in any way; the desired event is shown clearly and precisely. In the light of this method, as a result of the examination, parts of the records and documents related to the subject were extracted and analyzed by using them in the study.

Conclusion

During the Bolshevik revolution, there were important changes in the geography of Russia, disintegration occurred throughout the country, and Georgia was one of the separated regions. After the defeat of the Ottoman Empire in the First World War, with the imposition of Sevres by the Entente Powers, the Turkish nation entered perhaps the darkest period in its history, and in such an environment, Mustafa Kemal Pasha sent the representatives of the scattered local powers in the Defense of Rights movement to Ankara. It combined the National Pact in a synthesis within the body of the GNAT Government established in Turkey. In this context, the developments between the GNAT Government and the Georgian Government between the years 1920-1921 were shaped on the basis of the principles of the National Pact. In this period, the existence of an independent Georgia was valuable for Turkey's interests and Mustafa Kemal Pasha's Georgia policy was in this direction. According to that; Capturing Elviye-i Selase (Kars, Ardahan and Batum) on the Caucasus border and preventing Armenian invasions against the Turks were determined as the first objective. In an environment where Anatolian lands were occupied by the Entente Powers, a joint action was taken with Soviet Russia against the Entente Powers, and efforts were made to open the way to the Caucasus for aid from the Soviets, avoiding the ideological dimensions of Bolshevism. Pasha; When the eastern campaign started, it was aimed to ensure that the Georgian Government acted impartially, to put an end to the border problems by incorporating Batumi into Turkish territory, and to prevent Soviet Russia from infiltrating Turkish lands in the future.

In addition, he aimed to keep Georgia as a friendly state in the possible Turkish-Soviet war that would occur when the possibility of peace with the allied countries arose in the future, and within the framework of these principles, he took the initiative in opening mutual embassies with the Georgian Government. With the Soviet Russia's invading Georgian territory, the Georgian Government called on the GNAT Government to temporarily occupy the regions close to the Turkish border. While Mustafa Kemal Pasha was always in solidarity with the Georgian rulers in these difficult days and supported an independent Georgia, he did not want to conflict with his ally, Soviet Russia, and believed in the necessity of establishing a balance between the Soviets and Georgia. The relations between the GNAT Government and the Georgian State were carried out within the Turkish-Soviet relations with the Soviet Union's occupation of Georgia, and the Government accepted Georgia within the territory of Soviet Russia in order not to harm the relations.

After the Kars Agreement, the Consular Agreement and various agreements were signed between the two countries. After this date, relations between Turkey and the Caucasus Republics were arranged. Mustafa Kemal Pasha; After the annexation of Kars, Ardahan and Artvin regions to Turkey and the eastern border being secured, he turned his attention to the west and continued the war with the Greeks with all his might. Georgia, which, together with Azerbaijan, Armenia and Georgia, came under the umbrella of the Federation of South Caucasus Soviet Socialist Republics on March 12, 1922, gradually began to lose its independence on paper and became a part of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), which was established on December 30, 1922. In this short period of diplomatic relations with Georgia, no agreement was signed between the GNAT Government and the Democratic Republic of Georgia. The GNAT Government negotiated with the Georgian Government through the ambassador Simon Mdivani in Ankara. Mdivani visited Mustafa Kemal Pasha twice while he was working as a representative in Ankara, the first of which was on February 8, 1921, when he presented his letter of credence to Mustafa Kemal Pasha. He held his second meeting on February 27 to convey the views of the Georgian State on the occupation of Tbilisi by Soviet Russia. Mustafa Kemal Pasha also visited the Ankara Representative of the Georgian Government twice; The first of these was held on February 26 and the second on March 1.

Şark Cephesi Ordusu'nun Kars vilayetine yapacağı taarruzla ilgili 20 Eylül 1920 tarihinde yazılan kararname (BCA. 30-10-0/54-354-12).

ایرا دلیلدی قیلمی ریاسته جلدینه

کوره بی سفارتدن آغنه اودون صدری مربوط مکتوب ههون

المذوع منتهه عرهبه دتقیع قیلزی انتم

٤٥٧

فا جیه دلیلی

٤٥٧

٤٥٧

-2-

دوبه مکتوب ایختلاوه اوزان خون قویق قیلم

٤٥٧/٤١٧٧

اوارو دوقه ایق باغچه

030 10 250690 1

٤٥٧

٤٥٧

1

Moskova Antlaşması

ل. ل.

تورکیا روسیه معاقدہ تارک مفاہدہ
لدو پانخانوزہ

۱۰۶۴

معاہدہ سے آغاز ایستہ

مبارہ - تورکیا ایند روسیه دولتوری جیتہ ۱۹۲۱ سالیک (۱۹۲۱) تا بیخندہ موسفقارہ عقد و انفا اولاد من ارتت عمد نادری بربول مندی
ما بیخندہ قبول و تقدیمه ایلندہ

مبارہ - استوفانوزک ابرازہ کیتہ ولید ماوردیہ من ارتت عمد ناسک برای تقدیمه جوتک منجمنه موسفقارہ ایستہ کیتہ کوردی
با لودم قافونہ بریط تورکیا روسیه دولتوری منجمنه عقد من ارتت عمد ناسک برای تقدیمه جوتک منجمنه موسفقارہ ایستہ کیتہ کوردی
معاہدہ ایستہ کیتہ کوردی ۱۹۲۱ سالیک و ۱۹۲۲ سالیک

اجرایستہ روسیه
مباردولکی

ترجمه روسیه

عبدالولکی

دخندولکی

خارجی روسیه

مباردولکی

معاقدولکی

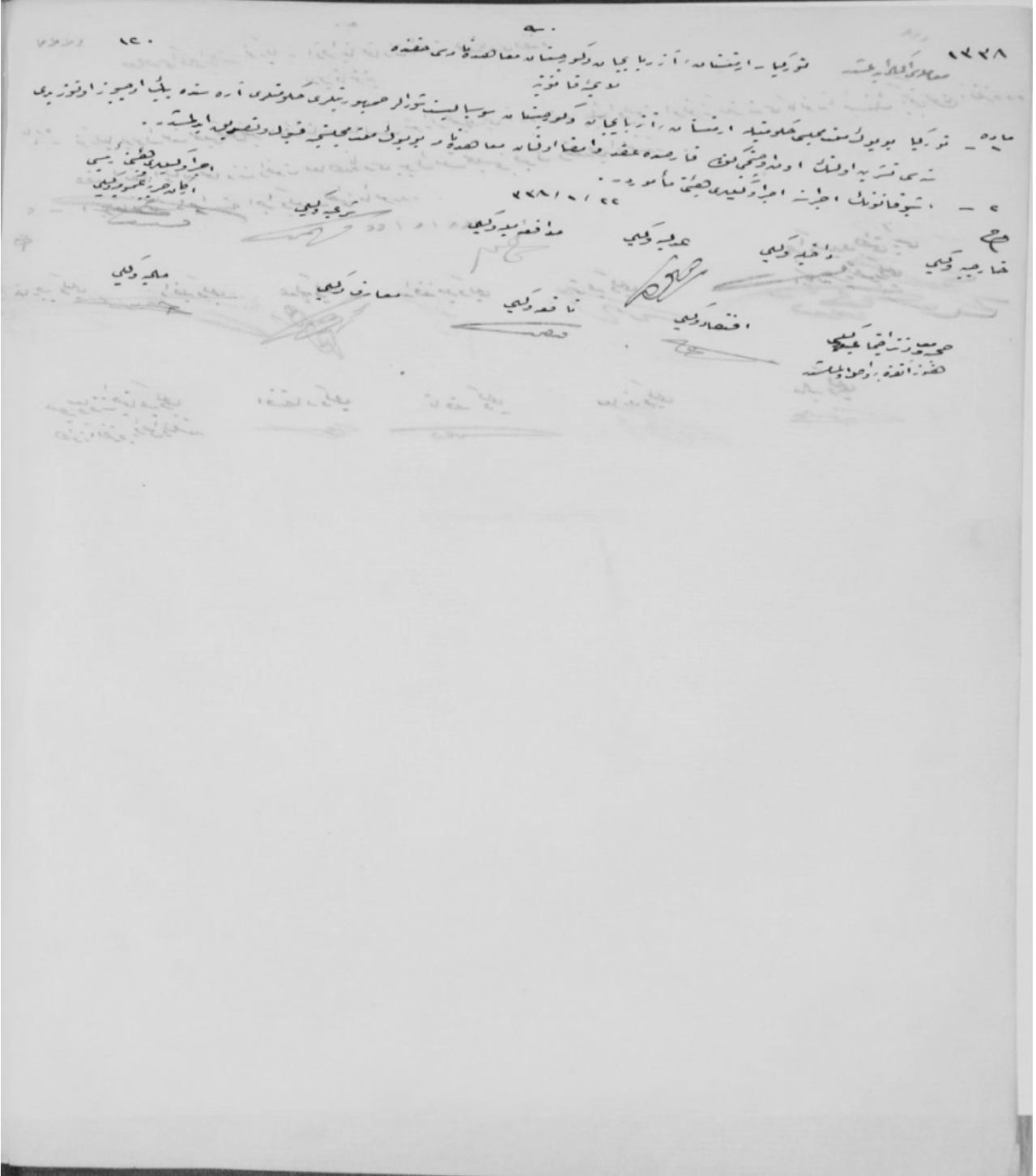
نافذولکی

افقاردولکی

معاقدولکی

اجرایستہ روسیه

16 Mart 1921 tarihinde Türkiye ile Rusya arasında imzalanan Moskova Antlaşması hakkında 5 Temmuz 1921 tarihli kanun tasarısı (BCA.30-18-1-1/3-29-13).

13 Ekim 1921 yılında Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan ile imzalanan Kars Antlaşması'nın 22 Ocak 1922 tarihli onayı (BCA. 30-18-1-1/4-45-14).